

КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ, ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Рая Бисерова Драгоева

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Финанси и кредит“

e-mail: d010219218@uni-svishtov.bg

Резюме: Целта на статията е да се изяснят причините за възникване на банковата криза. Банковият сектор е важен компонент както от националната, така и от световната икономика. Изучаването на явленията и процесите, които могат да окажат негативно влияние върху банковия сектор, е от съществено значение за неговото правилно функциониране. Едно от тези явления са кризите. Те са част от най-съществените икономически феномени в съвременните условия, които имат системен характер. Той се проявява върху цялата финансова система, в т.ч. и върху банковите институции. В последните години банковият сектор е изправен пред сериозни и тежки предизвикателства, които са основание за изследване на банковите кризи и причините за възникването им. В разработката се стига до следния ключов извод: наличието на добро управление на рисковете води до стабилност в банковата система.

Ключови думи: финансова криза, банкова криза, банков сектор.

JEL: G21.

CRISES IN THE BANKING SECTOR – NATURE, FACTORS, AND EMPIRICAL RESEARCH

Raya Biserova Dragoeva

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Finance and Credit

e-mail: d010219218@uni-svishtov.bg

Abstract: The purpose of the article is to clarify the causes for the banking crisis. The banking sector is an important component of both the national and global economies. The study of phenomena and processes that can have a negative impact on the banking sector is essential for its proper functioning. One of these phenomena are crises. They are one of the most significant economic phenomena in modern conditions, which have a systemic character. It manifests itself on the entire financial system, incl. and on banking institutions. In recent years, the banking sector has faced serious and severe challenges, which are the basis for studying the banking crises and the reasons for their occurrence. The development leads to the following key conclusion: the presence of good risk management results in stability in the banking system.

Key words: financial crises, bank crisis, bank sector.

JEL: G21.

През последните десетилетия общественото и икономическото развитие на страните е под влияние на процесите на глобализация. Тези процеси

са доста интензивни и обхващат почти всички области на човешката дейност. От една страна, са свързани с премахване на границите с цел разширяване и развитие на пазарите, свободно движение на капитали, създаване на международни организации и връзки, напредък в технологиите. От друга – глобализацията поражда пренос на икономически смущения в отделните страни. Едно от тези смущения е появата на кризи в банковия сектор.

Банковите кризи пораждат голям обществен интерес и това води до тяхното непрестанно изучаване и изследване. Те са често явление в глобалната икономика и в повечето случаи трудни за прогнозиране. Негативният им ефект ги прави скъпи за една икономика кризи. От една страна, скъпи поради това, че са необходими повече средства за покриване на разходите от загубите. От друга – тяхното отрицателно влияние върху икономиката, изразяващо се в ограничената достъпност до кредитни ресурси, неблагоприятно влияние върху цените на държавния дълг и ценните книжа, а също така и евентуално обезценяване на националната валута.

Обект на изследване в настоящата статия е банковият сектор в България и по-специално банките от първа група според критерия „размер на банковите активи“. **Предмет** са кризите в банковия сектор. **Тезата**, която се защитава, е, че инструментариумът на финансовия анализ е надежден подход за диагностика на дейността на банките с цел предотвратяване или минимализиране на ефектите от финансовите кризи в сектора. **Целта** е да се изяснят причините за възникване на банковата криза. За постигане на целта се формулират следните **задачи**:

- да се направи анализ на теориите за възникване на кризата;
- изследване същността и причините за възникване на банковата криза;
- извършване на емпиричен анализ на ликвидния, кредитния и валутния риск, съпътстващи дейността на банките от първа група за периода 2010–2019 г.

1. Теоретични основи за възникване на банковите кризи

В съвременния свят, характеризиращ се с динамично икономическо развитие, свободно движение на хора и капитали и бързото развитие на външнотърговските отношения, проблемът с възникването на кризите и тяхното овладяване добива все по-голямо значение.

Между макроикономическата и финансовата стабилност съществува двойствена връзка. От една страна, продължителното влошено състояние на финансовата система оказва негативно влияние върху равнището на спестяванията и инвестициите, прави финансовото посредничество и платежната система неефективни. Това от своя страна пък оказва въздействие върху възможността за инвестиции и възможността за макроикономически растеж.

От друга – макроикономическата нестабилност е ключов фактор за пораждаване на финансови кризи (Йонкова, 1999).

Кризите не са ново явление. Важен елемент са от икономическия цикъл, което ги прави обект на изследване от страна на редица икономисти. Представители от различни теоретични школи тълкуват спецификата на протичане на процесите, нарушаващи стабилността на финансовата система.

Дейвид Хюм (Hume, 1777), представител на школата, изследваща бизнес циклите, е от първите, който анализира взаимоотношението между парите, кредита и икономическата дейност. Според него твърде голямото предлагане на кредити се отразява негативно върху паричната маса, върху съотношението ѝ между количеството стоки, услуги и труд и това води след себе си до увеличаване цените стоките и услугите. Подобни анализи са направени и от **Адам Смит** (Smith, 2009).

Хенри Торнтън (Thornton, 1965) анализира въздействието на банковия кредит и се фокусира върху равенството между парите в обращение и банковия кредит, както и тяхното въздействие върху икономическия цикъл, в т.ч. инфлацията и цената на активите.

На по-късен етап в научните трудове на **Веблен** се разглежда тезата за ролята на иновациите и кредита. В теорията за търговското предприятие от 1904 г. Торстейн Веблен (Veblen, 1904) слага равенство между ролята на нововъведените технологии в бизнеса и възможността за достъп на бизнеса до кредит, необходим за инвестиции, като важни предпоставки за развитие на бизнеса по време, когато икономиката се намира в подем. Но също така тези нови технологии могат да бъдат разгледани и като условие за повишаване на цените и това да доведе до криза и депресия.

Сходна теза, свързана с технологичните нововъведения и кредита, разглежда и **Джоузеф Шумпетер** (Schumpeter, 1939). Според икономиста рецесията е следствие от фазата на разцвет, предизвикана от иновациите. Това се получава като резултат от намалената кредитна активност, тъй като се наблюдава по-слабо търсене на кредити с цел увеличаване на печалбата на бизнеса.

Ървинг Фишер също проучва влиянието на кредита върху икономическата цикличност. Той е наясно с обясненията за икономическите депресии, а именно че са резултат от „свръхпроизводство, недостатъчно потребление, свръхкапацитет, изместване на цените, неприспособяване между селскостопанските и индустриалните цени, прекомерно доверие, прекомерни инвестиции, прекомерно спестяване, прекомерни разходи, и несъответствието между спестяванията и инвестициите“ (Fisher, 1933).

Той не разглежда проблема с въздействието на кредита в глобален аспект, а неговите изследвания са съсредоточени върху причините, довели до Голяма депресия в САЩ. На база тези изследвания Фишер прави заключението, че смущения в икономиката са въз основа на свръхзадлъжнялостта и

дефлацията. Според него тези два фактора ще доведат до сериозни отклонения в другите икономически променливи. Тяхната липса ще направи останалите икономически фактори безсилни да предизвикат криза. Когато икономиката е в разцвет, се наблюдава увеличено търсене на кредит за инвестиции (особено в нови технологии), това води до увеличаване на цените, намаляване на стойността на дълговете и до следващо нарастване на търсенето на кредит за нови инвестиции. По време на рецесия сиването на цените на активите влошава икономиката на страната, като това води до затруднена работа в бизнес средите, увеличават се лихвените проценти и проблемните кредити (които пък са причина за евентуални проблеми с ликвидността на банковите институции). Фишер отбелязва, че големите депресии могат да бъдат преодолені посредством спиране на процеса на дефлация и справяне със свръхзадлъжнялостта (Fisher, 1933).

Идеите на **Уесли Мичъл** (Mitchell, 1913) за банковите кризи са подобни на тези на **Веблен и Фишер**. Според него банковите кризи са част от икономическия цикъл и наличието им е фактор, който води до задълбочаване на рецесията. Заедно с това поява на паника сред вложителите, която води до масово теглене на депозити, ще доведе до срив на цялата финансова система. Мичъл е на мнение, че банковите институции имат важна роля в икономиката и могат да спомогнат за избягване на паниката сред вложителите, ако имат възможност да посрещнат тегленето на депозити във време на рецесия.

Хаймън Мински представя един по-нов етап от развитието на връзката между цикличността на икономиката и кризите в банковия сектор. Той разглежда хипотезата за финансова нестабилност като условие за появата на банковите кризи. Тази хипотеза е в основата на теорията, свързана с капиталистическата икономика и това как чрез нея се поражда ендегенна финансова структура, податлива на финансови кризи. Мински разглежда финансовата структура посредством взаимоотношенията между кредитиращите институции и нефинансовия сектор, или казано по друг начин възможностите на нефинансовия сектор за изплащане на своите задължения. Ако нефинансовият сектор изпитва затруднения относно обслужването на задължения, това ще се отрази върху кредитния риск в банковите институции, което от своя страна ще е предпоставка за възникване на банкова криза (Beshenov & Rozmainsky, 2015).

В книгата си „Мании, паники и крахове“ **Киндлебергър** (Kindleberger & Aliber, 2005) представя тезата, че цикълът на мании и паники е отражение на процикличните промени в предлагането на кредити. Според автора предлагането на кредити в периоди, в които икономиката се намира в своя подем, е основание, кредитният риск да бъде подценен и това ще доведе до сътресения в банковата система.

В съвместния си проект „Парична история на САЩ“ **Фридман и Шварц** изследват паричната маса и влиянието ѝ върху проблемите на банката. В изследването си авторите доказват непосредствената връзка между паричната маса и банковите проблеми. Освен това отбелязват и необходимостта от намеса на централната банка, която чрез своята политика и инструменти да контролира и овладее създаването се свръхтърсене, като по този начин ще предотврати евентуалните банков фалити и тяхното разпространение върху цялата банкова система. Фридман и Шварц обръщат внимание и на това, че неуспехът от овладяване на банковите фалити ще доведе до задълбочаване на рецесията (Божинов, 2012).

Трудовете на **Бен Бернанке** (Bernanke & Gertler, 1995) допълват подхода на **Фридман и Шварц**, които подчертават въздействието от банковите фалити. Той подкрепя отношението, което трябва да вземе централната банка в случаи на затруднения в банковия сектор, но смята и че трябва да се приложат допълнителни мерки, с които да се компенсира предлагането на кредит.

Заедно с **Гъртлър и Гилкрист Бернанке** доразвива идеята, като създават модел за т.нар. „финансов ускорител“ (Bernanke, Gertler, & Gilchrist, 1999). Нетната стойност на предприемачите има важно значение в този модел, понеже финансовото състояние на кредитополучателите е основен фактор, който определя разходите им за външно финансиране. Посредством този „финансов ускорител“ цената на кредита, необходима за инвестиции, се влияе от нетната стойност на фирмите или казано по друг начин разходите, използвани за външно финансиране, влияят върху разходите на фирмите. Това показва съществено влияние на финансовия сектор върху бизнес цикъла.

През 90-те години някои икономисти защитават тезата, че асиметричната информация между икономическите агенти е пречка за ефективното функциониране на финансовата система на една икономика и е причина за пораждането на банковите кризи. При асиметричната информация една от страните по договора, в случая кредитните институции, притежава по-малко като количество и качество информация спрямо кредитополучателите. Това оказва негативно влияние върху банките, понеже липсата на достатъчно информация не им позволява да оценят адекватно нивото на кредитния риск и това ги прави податливи на банковите кризи (Mishkin, 1996).

В своите научни трудове икономистът **Фредерик Мишкин** (Mishkin, 1991) с оглед асиметричната информация разглежда основните механизми за разпространението на кризите в икономиката. Механизмите са представени подробно в научния му труд „Асиметрична информация и финансови кризи: историческа перспектива“ и това са – лихвените проценти, банковата паника, спад в стойността на активите на фондовия пазар, смущения на финансовите пазари и дефлацията.

В изследванията на **Каломирис и Гортън** (Calomiris & Gorton, 1991) също е разгледана теорията за асиметричната информация. Те акцентират върху това, как тя влияе на решенията на икономическите агенти по време на банкова паника. В резултат на асиметричната информация вложителите не могат да отличат кои банки са здрави и кои от тях неплатежоспособни, затова тяхната реакция е да изтеглят влоговете си от всички банкови институции. Вследствие от това теглене фалират неплатежоспособните банки, но създамата се паника е способна да доведе до банкрут и на здравите кредитни институции.

2. Същност, особености и причини за възникване на банковите кризи

Чрез термина „финансова криза“ се описва разнообразният характер на значителните нарушения, които оказват негативно влияние върху функционирането на финансовата система и създават пречки за изпълнението на основните ѝ функции. Финансовата криза включва следните видове криза: дългова, фондова, валутна и банкова (Рустамов, 2012).

Общото между видовете финансови кризи е, че те влияят негативно върху банковия сектор, поради което той става неефективен или престава да работи. Под въздействието на финансовите кризи връзката между секторите – реален и паричен се нарушава. Това след себе си води до големи загуби за икономически субекти (Захариев & Милинов, 2015).

Според някои автори финансовата криза влияе отрицателно върху публичните финанси. Проявлението ѝ се изразява в непрекъснати бюджетни дефицити. Като крайна фаза на финансовата криза е неплатежоспособността на правителството върху външните заеми (Абакумов & Иванова, 2011).

В други източници финансова криза като термин се използва при внезапното намаляване стойността на финансовите активи. Освен това характеризира ситуация, при която предлагането на пари надвишава тяхното търсене, като по този начин ликвидността на банковите институции намалява, понеже наличните пари се изтеглят от тях (Суетин, 2009).

Банковите кризи са един от видовете на финансовата криза. Тяхното тълкуване не е еднозначно. Съществува голямо разнообразие за тяхната същност и точно описание. Много автори изказват своите виждания за дефиницията на банковата криза, които донякъде се прекриват, но и в същото време всяка една от тези дефиниции е специфична за себе си.

Под банкова криза можем да разбираме състоянието на банковата система, която се характеризира с това, че по-голяма част от участниците в нея престават да извършват нормално обичайната си дейност (обслужване на кредитори и депозитори с финансови активи) и да осъществяват своите разплащания (Тиков, 2016) .

При съпоставянето на банковите активи и пасиви може да се изведе следното определение за банкова криза (Тиков, 2016): “Под банкова криза разбираме лавинообразни фалити на значителна част от търговските банки поради неликвидност и неплатежоспособност. Икономически фалит на отделна търговска банка е налице тогава, когато собственият ѝ капитал става отрицателен или когато тя е неспособна да продължи да оперира без загуба на собствен капитал. Това е моментът, когато актуализираната стойност на нейните активи е по-ниска от актуализираната стойност на пасивите ѝ.”

Според Международния валутен фонд банковата криза представлява ситуация, при която възможна паника от страна на вложителите или заплахата от фалит карат банковите институции да преустановят своите разплащания по задълженията или която принуждава правителството да се намеси и да вземе мерки, с които да предотвратяване това, като предостави помощ в голям мащаб (Staff of the International Monetary Fund, 1998).

Асли Демиргук - Кунт и Еника Детрагиаче правят изследване на корелацията на кризите в банковия сектор с макроикономическото състояние в страната, с институционалните фактори и с положението в банковия сектор. Изводите на база проучването са, че банковите кризи в повечето случаи възникват при нисък БВП, високи проценти по лихвите, инфлация и бюджетен дефицит (Федорова, 2012).

От направения до момента анализ за банковите кризи можем да кажем, че те са сложно явление и няма налице еднакви виждания за същността им и причините, водещи до тяхната поява. Всяка една криза е уникална по свой собствен начин – има си свои специфики и особености, които произтичат от характеристиката на икономиката както на национално, така и на световно ниво.

Относно причините, водещи до появата на криза в банковата система, може да бъде направена следната класификация:

- макропричини на международно ниво;
- макропричини на национално ниво;
- причини на ниво банков сектор;
- причини на ниво банкова институция.

Към първата група причини обикновено спадат международните макроикономически условия, дисбалансите в световната икономика, размерът и флукуациите на кредита и капиталовите потоци (Божинов, 2013).

Неблагоприятно въздействие върху националната икономика и върху банковата система има влошаването на международните макроикономически условия, което се изразява в усложнени условия на търговията, възникване на проблеми с дълга (изразяващи се в нарастването на разходите по обслужването му), обезценяване на националната валута и изтегляне на чуждестранния капитал (Додов, 2015).

Цикличността, като една от макропричините за възникване на банкови кризи, освен върху икономиката оказва влияние и върху флукуациите на

кредита и капиталовите потоци в периоди на възход и рецесия. По време, когато икономиката е във възход, достъпността до банковото кредитиране е по-голяма, от друга страна, икономическите агенти много по-лесно и безпроблемно обслужват своите кредити. Когато икономиката е в период на рецесия, за кредитополучателите е по-трудно да обслужват задълженията си, което е резултат от влошените бизнес условия. Това от своя страна нарушава паричните потоци към кредитните институции, влошава качеството на портфейла от кредити и предизвиква необходимост от допълнителни средства, които да бъдат заделени и използвани за покриването на загубите от проблемни кредити. Тези два фактора – нарушените парични потоци и заделянето на средства за лошите кредити чувствително намаляват наличните средства на банковите институции, които те могат да използват за кредитиране. Освен това по време на рецесия, в резултат на влошената икономическа обстановка и повишеното ниво на риск, банките са прекалено недоверчиви при отпускането на кредити (Додов, 2015).

Към макропричините на национално ниво се отнасят слабости и структурни проблеми в икономиката (според повечето автори има значение основно за развиващите се страни и страните в преход), обвързаността с чуждестранна валута, външен дълг и неговото обслужване, голям и устойчив дефицит по текущата сметка, парична и фискална политика, висока степен на държавна намеса в икономиката, политическа нестабилност (Божинов, 2013).

Обвързването с чуждестранна валута е едно от проявленията на валутния риск. Това като подход в повечето случаи се използва от страни, които имат слаба национална валута и прибягват към обвързването ѝ с по-сигурна и стабилна чуждестранна валута чрез възприемане на валутен борд. Такова обвързване има както положителни, така и отрицателни ефекти върху икономиката. При влошаване на икономиката в страната с водещата валута това ще доведе до негативни шокове и в държавата, приела чуждата валута. По този начин обвързването с чужда валута може да доведе банковия сектор до криза. Друго проявление на валутния риск може да е в резултат на обезценка на националната валута, която е получена от влошаване на икономическите условия както на национално, така и на международно ниво.

Проблемите с външния дълг могат да предизвикат появата на банкова криза. От една страна, се наблюдава пренасяне на проблеми от външна икономика, в случай че дългът е в чужда валута, а от друга, проблемите са в самата икономика и по-точно невъзможността ѝ да изплаща външните си задължения.

Съществуването на значителен и постоянен дефицит по текущата сметка на една държава прави икономиката ѝ уязвима и я предразполага към негативни външни шокове, водещи до проблеми в банковия сектор.

Фискалната политика също може да окаже влияние, но по-скоро това влияние е индиректно. В периоди на криза някои държави прибегват до събирането на пари чрез данъци (като увеличат данъчните ставки на съществуващи данъци или въведат нови), за да компенсират намалените бюджетни приходи. Подобна практика води до понижаване на свободните парични средства на банките, които в противен случай биха използвали, за да покрият загубите от влошаването на кредитния портфейл и ликвидния натиск от страна на вложителите.

Държавната намеса оказва влияние върху банковия сектор посредством различни подходи. Обикновено това става чрез въвеждане на данък, който да е специфичен за банковия сектор, или чрез повишаване на задължителните резерви. Друг подход е чрез натиск от страна на държавата да бъдат кредитирани определени фирми и браншове.

Към посочените до момента макропричини на национално ниво може да бъдат разгледани още две също толкова важни – дерегулацията на финансовите пазари и недостатъците в националното законодателство. Деререгулацията води до навлизане на нови участници – небанковите финансови институции, като по този начин се увеличава и конкуренцията в банковата система. Това активизира банковите институции да провеждат по-агресивна политика относно предлагането на продуктите и услугите си и така да пренебрегнат рисковете, на които са изложени. Недостатъците в националното законодателство са свързани със слабости и пропуски в отчетите на банковите институции или липсва на унифициране на националното законодателство със световни стандарти, свързани със сигурността и стабилността на банковата система (Божинов, 2012).

Причините на ниво банков сектор най-общо са свързани с ролята на централната банка (в т.ч. парична ѝ политика), финансовата либерализация, финансовите иновации (в т.ч. процеса на секюритизация), бонусните системи на мениджърите и служителите в банковия сектор (Божинов, 2013).

Във всяка една икономика ролята на централната банка е изключително важна. Нейна задача е да провежда паричната политика и да изпълнява функцията на „кредитор от последна инстанция“. Основната ѝ цел е да поддържа стабилността и сигурността на банковата система, като се опитва да сведе до минимум действията, водещи до възникване на фалити. Но не всеки път централната банка успява да избегне проблемите в банковия сектор и да стигне до бързото им разрешаване.

Начинът, по който паричната политика може да окаже негативно влияние върху банковия сектор, е посредством поддържането на краткосрочните лихвени проценти на ниски нива. Това ще доведе кредитните институции до по-голяма чувствителност и податливост на риск (Йоцов, 2014).

Финансовата либерализация измени структурата на финансовата система, като даде възможност на небанкови финансови институции да имат значителен дял в сектора и да упражняват някои от основните дейности на

типичните банкови институции. Процесът на финансова либерализация допълнително се засилва след навлизането на финансовите иновации. Под тяхно влияние финансовите институции започват да предлагат все по-голям асортимент от финансови инструменти, като всеки от тях се характеризира с различна степен на риск и доходност.

Чрез бонусните системи на мениджърите и служителите банковите институции се излагат на допълнителен риск. Това е свързано с виждането, че тези допълнителни възнаграждения на служителите и мениджърите зависят от финансовите резултати на банката. Пример за това е продажбата на кредитни продукти и обвързването ѝ с бонусите на служителите, извършващи продажбата. Колкото по-голям е броят и размерът на отпуснатите кредити, толкова по-голям ще е и размерът на допълнителните възнаграждения. Това подтиква служителите и мениджърите да се съсредоточат върху увеличаване на доходите си под формата на бонуси, като по този начин те съзнателно или несъзнателно подценяват рисковете, които биха влошили състоянието на банковата институция или дори да я доведат до фалит.

Причините, които възникват на ниво банкова институция, също не бива да бъдат пренебрегвани. Тук се отнасят проблемите с ликвидността, липсата на добри управленски практики, проблеми с асиметричната информация и случаите на финансови измами (Божинов, 2013).

Проблемите с ликвидността са свързани с дисбаланса между потока от пари от и към банката, което пък е резултат от разминаване в падежната структура на активите и пасивите. Именно деформациите в падежите са сериозна предпоставка за появата на ликвидни проблеми, в случай че банката е подложена на голям натиск от страна на вложителите.

Липсата на добри управленски практики, както и липсата на добър мениджмънт на банката, са сериозни фактори, които водят до поемането на голям риск и неговата неадекватна оценка, и по този начин могат да доведат една кредитна институция до нейния крах. Влиянието на рисковете се засилва още повече и от наличието на асиметричната информация, която също води до невъзможност за правилна оценка на риска.

3. Емпиричен анализ на стабилността на банките от първа група за периода 2010 – 2019 г.

Според Закона за кредитните институции, чл.42, ал.1 „всяка банка управлява активите и пасивите си по начин, който ѝ позволява по всяко време да изпълнява изискуемите си задължения, като:

- приема планове за финансиране и за ликвидност, отразяващи особеностите на дейността ѝ;
- поддържа ликвидни средства за обезпечаване несъответствията на входящите и изходящите парични потоци;

- поддържа система за наблюдение и контрол на лихвения риск при всички операции;
- коригира своевременно падежната структура на активите и пасивите при промяна на пазарните условия;
- поддържа необходимата информация за изчисляване на ликвидната си позиция във всеки един момент“.

Посредством проявлението на финансовите кризи ликвидността на банките е една от основните причини, която определя ефекта върху икономиката на една страна. Високата ликвидност на банковата система я прави по-адекватна и стабилна, в случай че възникне спад в доверието на вложителите към системата, като тези проявления водят до масово изтегляне на депозитите и до банкова паника. Целта на поддържането и управлението на ликвидността от страна на банката е да неутрализира несъответствието между входящите и изходящите парични потоци.

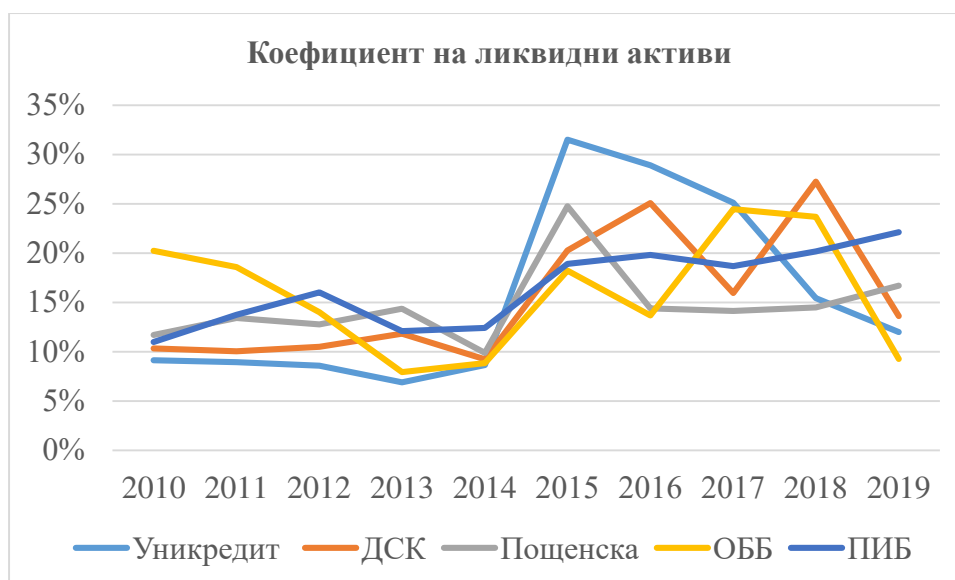
Една от причините за възникване на ликвиден риск в банковите институции е свързана с несъответствието на обема и матуритетите на активите и пасивите. Несъответствието между активите и пасивите възниква в случаите, когато са налице системни банкови затруднения, банкови паники или банкови кризи или по-общо казано, когато вложителите загубят доверие в способността на банковата институция да изплати вложените им средства. При оценяването на ликвидността се използва методът на падежните несъответствия. Падежният профил на балансовите позиции е ключов вътрешен фактор, оказващ пряко влияние върху ликвидността на банковата институция. За целите на анализа с цел съпоставимост и детайлност балансовите позиции – активи и пасиви – са разделени в еднородни групи съобразно техния падеж. По този начин се очертава покритието на задълженията по отделните групи пасиви с активи, които имат аналогичен падеж. Така може да се направи изводът, дали има балансираност или разрыв при всяка една падежна група (Вътев, 2013).

За нуждите на анализа, свързан с ликвидността, се използва коефициент на ликвидни активи и коефициентите за ликвидност по падежни интервали. Първият показател – коефициентът на ликвидни активи се изчислява като съотношение между сумата на ликвидните активи и общата сума на пасивите. Изразява се в процент, като в банковата практика се приема за нормално, показателят да е в рамките на 20–25%.

За разглеждания период 2010–2019 г., при коефициентите на ликвидни активи на банките от първа група, се наблюдава постепенно нарастване. В първите години от изследването (2010–2014 г.) коефициентите на повечето банки са ниски. Най-ниски стойности са отчетени от Уникредит Булбанк – 9%. ДСК, Пощенска банка и Първа инвестиционна банка поддържат стойности в рамките на 10–14%. Обединена българска банка през 2010 и 2011г. успява да поддържа стойности, нормални за показателя. Наблюдава се намаляване на показателя в периода 2013–2014г. Ниските коефициенти

са следствие от кризата през 2008 г., характеризираща се със задълбочаването ѝ в по-голямата част от европейските банки. Това оказва влияние и върху ликвидността на банковите институции с транснационална дейност, което води и до пренасочване на значителен финансов ресурс от българската банкова система към чуждестранните банки – майки. Понеже банките от първа група са дъщерни на европейските банки при тях липсата на ликвидност се усеща най-много.

След 2014 г. се наблюдава увеличаване на коефициента на ликвидни активи на банките от първа група, като през 2015 г. Уникредит Булбанк поддържа стойности от 31%. С използването на факторния анализ се установява, че причина за повишаването на коефициента е увеличаването на стойностите на ликвидните активи. Това пък от своя страна се дължи на случилото се с КТБ, което принуждава останалите търговски банки да увеличат ликвидните си активи основно с цел повишаване на разполагаемите средства, за да могат с тяхна помощ да посрещнат евентуално изтегляне на депозитите или други негативни ефекти.

Източник: БНБ и собствени изчисления.

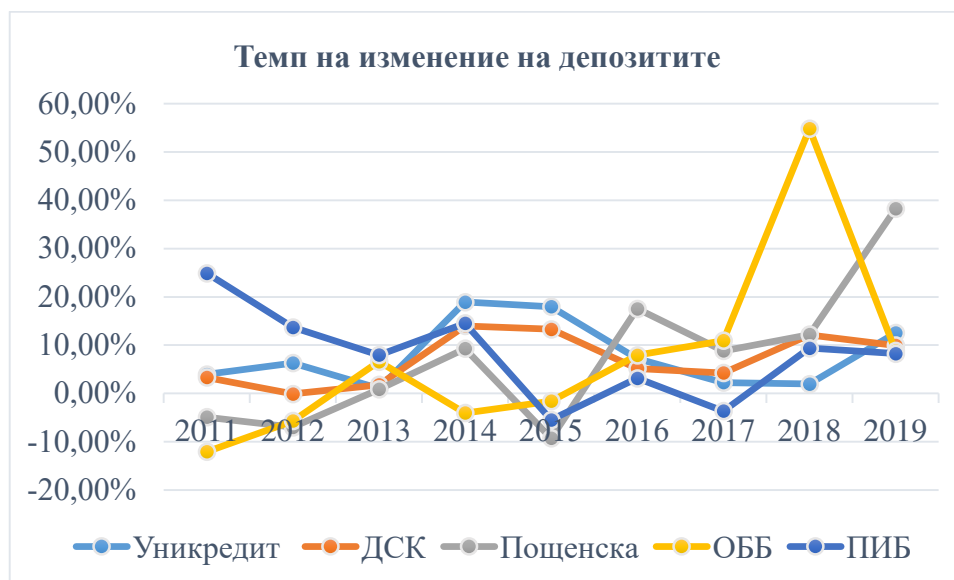
Фигура 1. Коефициент на ликвидни активи на банките от първа група за периода 2010–2019г.

Вторият показател – коефициентите за ликвидност по падежни интервали – представлява съотношение между сумата на активите и сумата на пасивите за един и същ падежен интервал. При стойности на коефициентите над 1 (особено за първия падежен интервал¹) се смята, че банката поддържа добра ликвидност.

¹ За целите на анализа са използвани четири падежни интервала на активите и пасивите: първи – до 1 м.; втори – от 1 м. до 3 м.; трети – от 3 м. до 1 г.; четвърти – над 1 г.

За периода 2013–2019 г.² коефициентите за ликвидност по падежни интервали на банките от първа група за първия падежен интервал са под 1. Но ако банковите институции предприемат незабавни действия по преобразуване на неликвидни в ликвидни активи, ще успеят да достигнат до желаното ниво. За останалите падежни интервали показателят поддържа стойности около и над 1.

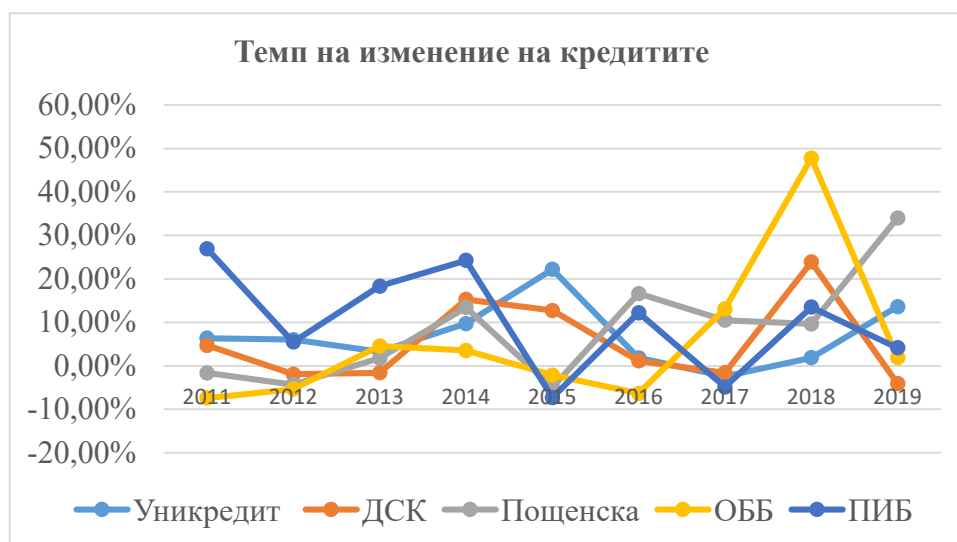
От значение за определяне стабилността на една банкова институция, а също така и на банковата система, е връзката между основните ѝ операции – влогонабиране и кредитиране, и тяхната причинно-следствена връзка. Депозитите са ресурсът, който банките предоставят под формата на кредити. Надеждно се оценява тенденцията, при която изменението на депозитите за даден период съответства на промените на активите за същия период. Изменението на депозитите и кредитите за периода 2010–2019 г. е почти равномерно. В периода 2010–2014 г. се наблюдава относително плавно нарастване както на депозитите, така и на кредитите на банките Уникредит Булбанк и Първа инвестиционна банка. В периода след кризата с КТБ 2014–2015 г. депозитите и кредитите на двете банки отчитат намаление. В началото на разглеждания период Пощенска банка и Обединена българска банка бележат отрицателно изменение на депозитите и кредитите, но постепенно започват да възвръщат положителни стойности. По време на кризата с КТБ изменението на кредитите и депозитите на банка ДСК се увеличава. След този период се наблюдава спад в изменението.

Източник: БНБ и собствени изчисления.

Фигура 2. Темп на изменение на депозитите на банките от първа група за периода 2010–2019 г.

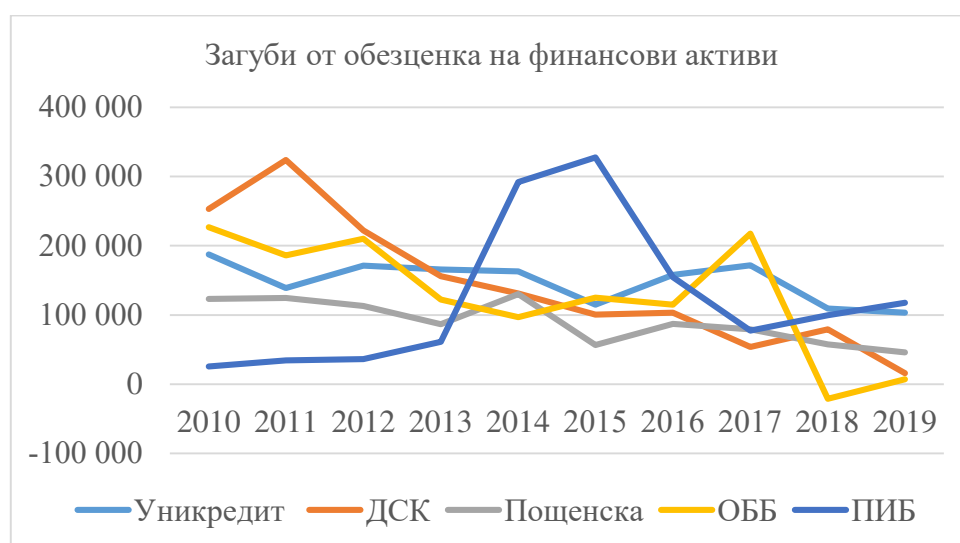
² Поради липса на данни преди 2013 г. в отчетите на банките изследването е направено за периода 2013–2019 г.

Източник: БНБ и собствени изчисления.

Фигура 3. Темп на изменение на кредитите на банките от първа група за периода 2010–2019 г.

Дейността на банките се отличава с висока концентрация на различни видове риск. Най-значим и с най-силно влияние е кредитният риск. Исторически той е сред първите рискове, тъй като е породен от една от основните операции – кредитирането. Неговото възникване е в резултат от невъзможността, клиентът да обслужва своето задължение или да изпълнява други условия по договора. За кредитния риск може да се каже, че се контролира най-трудно, понеже компетенциите на кредитополучателя и неговата способност да управлява паричните потоци оказват голямо влияние върху кредитната експозиция. Един от ключовите показатели за кредитен риск са загубите от обезценка на финансови активи (Божинов, 2013).

Източник: БНБ и собствени изчисления.

Фигура 4. Загуби от обезценка на финансови активи

Направеният анализ на загубите от обезценка на финансови активи на банките от първа група за периода 2010–2019 г. показва плавно намаляване на загубите. За анализирания период загубите от обезценка на финансови активи на Уникредит Булбанк са с малки разлики между отделните години. Намаление се забелязва през 2018 и 2019 г. ДСК отчита най-голям размер на загубите в първите години от изследването. След 2011 г. се наблюдава постепенно намаляване, като най-ниската стойност е отчетена през 2019 г. При Пощенска банка тенденцията е към намаляване на размера на загубите, през 2014 г. е отчетена най-високата стойност. След това отново се наблюдава спад в загубите от обезценка на финансови активи. Подобно на ДСК, размерът на загубите от обезценка на финансови активи на Обединена българска банка в началото на изследвания период е висок. В края на периода загубите поддържат по-ниски стойности. Тенденцията към намаляване размера на загубите от обезценка на финансови активи на разгледаните дотук търговски банки се дължи на добро качество на кредитния портфейл и адекватното управление на рисковете от дейността.

По-различна е ситуацията с Първа инвестиционна банка. В началото на анализирания период се наблюдава нисък размер на загубите, но впоследствие тенденцията е към увеличаване. През 2015 г. размерът на загубите от обезценка на финансови активи е най-голям. След това за кратък период е отчетено намаление, като през 2019 г. загубите от обезценка отново се повишават. Увеличаването на размера е предпоставка за неполучаване в пълен размер на вземанията и другите инвестиции в активи на банките. Това означава влошаване на качеството на активите, което от своя страна изправя банката пред риск. В такъв случай може да се прибегне до секюритизация на активи чрез деривативни инструменти или чрез форфетиране и факторинг.

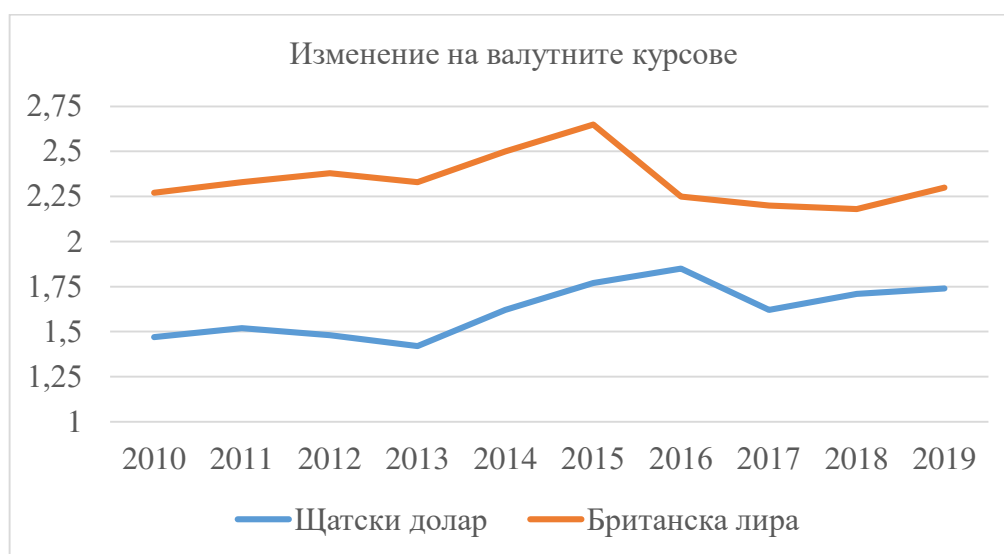
В условията на глобализация съвременните банкови институции трябва да обърнат внимание на риска, произтичащ от операциите, свързани с промените във валутните курсове. Валутният риск се разглежда като загуба за банката, възникнала в резултат от извършените валутни операции или от активи в чужда валута. Оценката на валутния риск може да се извърши чрез анализ на активите в лева, евро и в друга чуждестранна валута и изменението на валутните курсове (Божинов, 2013).

За периода 2010–2019 г. активите в евро на банките от първа група са по-големи в сравнение с активите в други чуждестранни валути. Това се дължи основно на факта, че еврото е официална валута в еврозоната. След въвеждането на Валутния борд в България е налице поддържането на фиксиран валутен курс на лева към еврото, което води до минимално влияние от промените в курса. Поради това банковите институции не са пряко изложени на валутен риск при извършване на операциите в евро.

Изменението на валутния курс на щатския долар за периода 2010–2019 г. е в посока увеличение. През 2017 г. е отчетен спад на курса, но в последните две години от изследването отново се покачва. При положение

че тенденцията от ревалвиране на курса продължи, банката може да закупи още активи, деноминирани в щатски долари, и в бъдеще да спечели от маржа им при продажба.

Курсът на британската лира за изследвания период е в посока намаляване. През 2015 г. е отчетена най-високата стойност на курса на британската лира, след което идва период на спад. Ако се запази тенденцията от девалвиране на курса и паралелно с това се повишава стойността на активите, ще е налице валутна обезценка на тези активи и банките ще са изложени на по-голям валутен риск. При условие че продължи спадането на курса на британската лира, би следвало, банката да се освободи от тези активи, за да избегне загуби.

Източник: БНБ.

Фигура 5. Изменение на щатския долар и британската лира за периода 2010–2019 г.

От направения анализ на търговските банки от първа група може да се направят следните изводи:

- като се отчете фактътот възстановяването след кризата от 2008 г., коефициентите на ликвидни активи на банките от първа група се движат в нормални граници, което се дължи на устойчивия растеж на ликвидните активи през периода. Направеният анализ показва, че след 2014 г. банковите институции вземат незабавни и адекватни мерки, с помощта на които да се снабдят с достатъчно ликвидни средства, като по този начин ще са способни да посрещнат евентуално теглене на парични средства от страна на вложителите, притеснени от фалита на КТБ.

- коефициентите за ликвидност по падежни интервали показват и затвърждават изводите от коефициентите на ликвидни активи, че за разглеждания период банковите институции поддържат устойчива ликвидност.

- изменението на депозитите и кредитите за периода 2010–2019 г. е постоянно и равномерно. Това показва устойчиво и продължително увеличение на активността на банковите институции от първа група.

- анализът на загубите от обезценка на финансови активи е с тенденция към намаляване, което показва адекватно управление на кредитния риск.

Заклучение

В нормални и спокойни времена банковите институции спомагат за подобряване развитието на една икономика и като цяло на жизнения стандарт. В съвременния глобален свят икономиките на страните са изправени пред предизвикателства с големи мащаби, включително и вероятността от възникване на банкова криза. В такива периоди негативните последици, възникнали в банковата система, предизвикват неблагоприятни последици както върху нея и пряко засегнатите физически и юридически лица, така и върху икономиката като цяло. Разгледаните причини за възникване на банкова криза показват, че някои от тях са неизбежни. Затова е изключително важно да се анализират кризите в банковия сектор и техните причини, като това ще доведе до навременното им откриване и възможността за прилагане на мерки, с които да се намалят или напълно избегнат негативните последици от тях. Направеният анализ за ликвидната позиция на банките от първа група за периода 2010–2019 г. показва, че те не са изложени на ликвиден риск. Тенденцията към намаляване на загубите от обезценка на финансови активи е доказателство за това, че банковите институции поддържат добро ниво на кредитен риск. Относно валутния риск е необходимо, банките да извършват диверсификация на позициите, деноминирани в чуждестранна валута, не само от гледище на доходността, но и от гледна точка на изменението в курсовете на валутите.

Използвани източници

Veblen, T. (1904). *The Theory of Business Enterprise*. USA. Изтеглено на 6 october 2020 г. от <http://livros01.livrosgratis.com.br/mc000280.pdf>

Bernanke, B. S., & Gertler, M. (1995). Inside the Black Box: The CreditChannel of Monetary Policy Transmission. *Journal of Economic Perspectiv*, 9, 27–48. Изтеглено на 8 october 2020 г. от <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.9.4.27>

Bernanke, B. S., Gertler, M., & Gilchrist, S. (1999). *Handbook of Macroeconomics* (Том 1). Princeton University, New York University, and

- Boston University. Изтеглено на 8 october 2020 г. от <https://cepr.org/sites/default/files/BGG%201999%20Handbook%20chapter.pdf>
- Beshenov, S., & Rozmainsky, I. (december 2015 г.). Hyman Minsky's financial instability hypothesis and the Greek debt crisis. *Russian Journal of Economics*, 1(4), 419-438. Изтеглено на 7 october 2020 г. от https://www.researchgate.net/publication/299443397_Hyman_Minsky's_financial_instability_hypothesis_and_the_Greek_debt_crisis
- Calomiris, C. W., & Gorton, G. (1991). *The Origins of Banking Panics: Models, Facts, and Bank Regulation*. Chicago: University of Chicago Press. Извлечено от <http://www.nber.org/chapters/c11484>
- Fisher, I. (1933). *THE DEBT-DEFLATION THEORY*. USA. Retrieved october 6, 2020, from https://phare.univ-paris1.fr/fileadmin/PHARE/Irving_Fisher_1933.pdf
- Hume, D. (1777). *Essays Moral* (Vol. 1). London, Great Britain. Retrieved october 8, 2020, from <https://oll.libertyfund.org/titles/hume-essays-moral-political-literary-1f-ed>
- Kindleberger, C. A., & Aliber, R. Z. (2005). *Manias, Panics, and Crashes A History of Financial Crises* (5 ed.). New Jersey, USA: John Wiley & Sons, Inc. Retrieved october 7, 2020, from <https://delong.typepad.com/manias.pdf>
- Mishkin, F. S. (1991). *Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective*. Chicago: University of Chicago Press. Изтеглено на 9 october 2020 г. от <http://www.nber.org/chapters/c11483>
- Mishkin, F. S. (1996). *Understanding financial crises a developing country perspective*. USA: NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Retrieved october 9, 2020, from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5600/w5600.pdf
- Mitchell, W. C. (1913). *BUSINESS CYCLES* (Vol. 3). California, USA: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS BERKELEY . Retrieved 10 6, 2020, from https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/books/mitch_buscyc/mitchell_buscyc.pdf
- Schumpeter, J. A. (1939). *BUSINESS CYCLES A Theoretical, Historical and Statistical*. McGraw-Hill Book Company. Retrieved october 6, 2020, from https://discoversocialsciences.com/wp-content/uploads/2018/03/schumpeter_businesscycles_fels.pdf

- Smith, J. (2009, February). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. www.gutenberg.org. Retrieved October 06, 2020, from <https://www.gutenberg.org/files/3300/3300-h/3300-h.htm>
- Staff of the International Monetary Fund. (May 1998 r.). *Financial Crises: Causes and Indicators*. International Monetary Fund. World Economic Outlook. Изтеглено на 10 October 2020 г. от <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Financial-Crises-Causes-and-Indicators>
- Thornton, H. (1965). *AN INQUIRY INTO THE NATURE AND EFFECTS OF THE PAPER CREDIT OF GREAT BRITAIN*. New York: REPRINTS OF ECONOMIC CLASSICS. Retrieved October 6, 2020, from https://cdn.mises.org/An%20Enquiry%20into%20the%20Nature%20and%20Effects%20of%20the%20Paper%20Credit%20of%20Great%20Britain_3.pdf
- Абакумов, К. С., & Иванова, Л. Н. (2011). СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВ И КРЕДИТА. *Вестник Омского университета. Серия «Экономика»*, стр. 161-166. Изтеглено на 10 октомври 2020 г. от <https://cyberleninka.ru/article/n/iz-istorii-finansovyh-krizisov/viewer>
- Божинев, Б. (2012). *Теоретични основи на банковите кризи*. Свищов: СА Д. А. Ценов-гр.Свищов. Изтеглено на 17 октомври 2020 г. от https://www.researchgate.net/publication/275211871_Teoreticni_osnovi_na_bankovite_krizi_2012
- Божинев, Б. (2012). Трансмисионни канали на глобалната финансова криза. *Проблеми и перспективи на развитието на сътрудничеството между страните от югоизточна Европа в рамките на черноморското икономическо сътрудничество*. Албена. Изтеглено на 7 октомври 2020 г. от https://www.researchgate.net/publication/275211873_Transmisionni_kanali_na_globalnata_finansova_kriza_2012
- Божинев, Б. (2013). Банковия сектор в условията на криза. *Алманах научни изследвания*. Извлечено от <https://www2.uni-svishtov.bg/almanahni/title.asp?title=762>
- Божинев, Б. (април 2013 г.). Причини за възникване на банковите кризи в съвременния свят. *Електронно Списание "Диалог", 1*. Извлечено от https://www2.uni-svishtov.bg/dialog_old/2013/INI/01-statia-2013.pdf
- Божинев, Б. (2013). *Управление на рисковете в търговската банка*. Свищов: АИ "Ценов".
- Вътев, Ж. (2013). *Анализ на банковата дейност*. Свищов: СА Д.А.Ценов.

- Додов, П. (2015). *Влияние на световната финансова криза върху българския банков сектор*. Ямбол, България: ИПК "Светлина" 2015.
- Закон за кредитните институции (18 юли 2020 г.). Изтеглено на 24 октомври 2020 г. от https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_law/laws_creditinstitutions_bg.pdf
- Захариев, А., & Милинов, В. (2015). Мониторинг и анализ на дълга и дълговата криза. *Алманах "Научни изследвания"*, 22, 48. Извлечено от <https://dlib.uni-svishtov.bg/handle/10610/1798?show=full>
- Йонкова, А. (ноември 1999 г.). *financial_sector*. Изтеглено на 8 октомври 2020 г. от Pouki_stopanska_history: http://www.easibulgaria.org/assets/var/docs/Pouki_stopanska_history/financial_sector.pdf
- Йоцов, В. (2014). *Отражение на глобалната криза върху финансовия сектор на България*. София, България: АИ-Проф.Марин-Дринов.
- Рустамов, Е. (2012). Финансовы кризисы: источники, проявления, последствия. *Вопросы экономики*, 46-66. Изтеглено на 9 октомври 2020 г. от <https://www.vopreco.ru/jour/article/view/788/0>
- Суетин, А. А. (2009). Современные научные представления об экономическом и финансовом кризисе. *Финансовая аналитика*, 22. Изтеглено на 10 октомври 2020 г. от <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-nauchnye-predstavleniya-ob-ekonomicheskom-i-finansovom-krizise/viewer>
- Тиков, М. (2016). *Идентифициране на финансови кризи*. БАН, София. Изтеглено на 13 октомври 2020 г. от <https://obuch.info/identificirane-na-finansovi-krizi-momchil-tikov.html>
- Федорова, Е. А. (декабрь 2012 г.). Финансовый, банковский,долговой,и валютный кризисы:особ енности протекания в развитых и развивающихся странах. *Финансы и кредит*, 45. Изтеглено на 10 октомври 2020 г. от <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovyu-bankovskiy-dolgovoy-i-valyutnyu-krizisy-osobennosti-protekaniya-v-razvityh-i-razvivayuschih-sya-stranah/viewer>

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ

Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.
Книга 16

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Петранка Мидова

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

ISSN 1313-6542

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Владимир Христов Сиркаров

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ 5

Юлиян Сашков Бенов

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 25

Беатрис Венциславова Любенова

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР 54

Светла Михайлова Боянова

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ 75

Ралица Емилова Христова – Маринова

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) 98

Николай Валериев Илиев

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ 124

Жанета Емилова Ангелова

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ 145

Dimitar Georgiev Trichkov

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA 167

Мариана Монева Дауо

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 187

Димитрина Любенова Проданова

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ 211

Магдалена Славе Андоновска

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ 235

Статии

- Юлиан Христов Войнов**
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО
С ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ 255
- Димитър Пламенов Попов**
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИ
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 267
- Рая Бисерова Драгоева**
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ 281
- Русалин Антонов Русалинов**
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУР
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ 301
- Марина Иванова Милинова**
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ 313
- Кармен Димитров Вранчев**
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ 328
- Вахан Ахаси Бохосян**
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД 343
- Румяна Цветанова Витнъова**
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ 355
- Муса Мустафа Сръкъов**
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ 371
- Симеон Венциславов Симеонов**
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ 381
- Гент Арбнор Беголи**
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 399

Боряна Великова Симеонова ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ	412
Станислав Иванов Шишманов ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ	426
Иванка Стефанова Янкова КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	441
Ана Борисова Иванова ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ	455
Биляна Диянова Дамянова ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ	476
Айтен Байрям Сабри ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ	488
Борислав Бойчев Боев АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ	498
Елена Димитрова Ташкова ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР	513
Росен Костадинов Коцев ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020)	523
Иво Цветанов Балевски ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА	535
Ивелина Маркова Йорданова КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ	547
Иван Стефанов Иванов ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ	563

Emre Zafer Güney WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION	575
Александра Георгиева Ангелова ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ	587
Пенчо Малинов Малинов КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ	599
Емил Христов Александров ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА	615
Боян Димитров Вранчев УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	624

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIII – 2020, книга 16

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А